

“คติแพะรับบาป” เหตุเหตุฝรั่งเศสสบบประมาท-คูหมื่นสยามต่อหน้าพระพักตร์ ร.4

ไกรฤกษ์ นานา

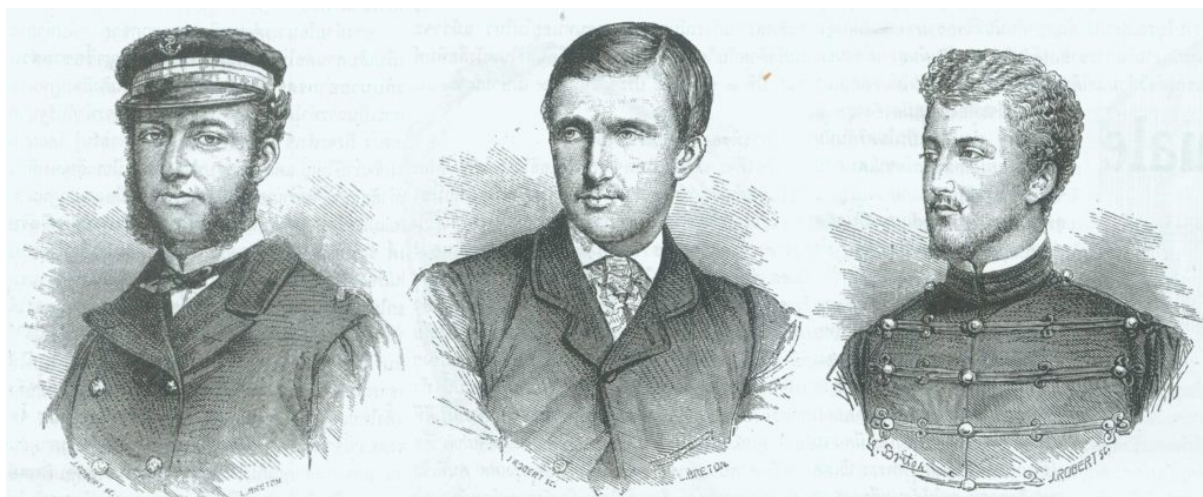
เมื่อท่านเคาต์โบวัวร์ติดตามเจ้าชายฝรั่งเศส 3 องค์ คือ เจ้าชายคองเต เจ้าชายจวงวีร์ และดีกุปองติแอฟรี ผ่านมาเที่ยวเมืองไทยในเดือนมกราคม พ.ศ. 2410 นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดีพระทัยนัก โปรดให้คณะชาวฝรั่งเศสได้เข้าเฝ้าฯ ในทันทีเป็นกรณีพิเศษ เพื่อทรงชี้แจงเรื่องอื้อฉาวเกี่ยวกับโอบาเรต์ กงสุลฝรั่งเศสประจำกรุงสยามในขณะนั้น

เจ้าชายทั้ง 3 มิได้เฉลียวใจเลยว่า การมาเยือนเมืองไทยแบบนี้ที่ผู้ไม่ประสีประสาอะไรเลย จะต้องถูกเกณฑ์ให้รับรู้พฤติกรรมอันป่าเถื่อน ซึ่งตัวแทนผู้สูงส่งของพวกเขากำลังประพฤติอยู่อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งได้กระทำการอุกอาจทำทนายพระราชอำนาจของพระองค์อย่างกล้าบ้าบิ่น พวกเขาถึงกับตกตะลึงและเตรียมตัวเดินทางกลับออกมาอย่างเร่งรีบ มันคือฝันร้ายที่เพื่อนร่วมชาติชาวฝรั่งเศสต้องการลืมให้เร็วที่สุด⁽³⁾

การทูตการเมือง

ความระส่ำระสายในเวทีการเมืองสยามกับฝรั่งเศสคุกรุ่นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2406 เมื่อ ม.โอบาเรต์ กงสุลฝรั่งเศสคนใหม่ ถูกแต่งตั้งเข้ามาประจำในกรุงเทพมหานคร เขาพบว่าผลงานชิ้นโบแดงที่ต้องทำให้สำเร็จโดยเร็ว คือการทำให้เขมรถกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสโดยไม่มีเงื่อนไข ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม ตลอดสี่ปีในอำนาจเป็นสี่ปีแห่งความก้าวร้าวทะเยอทะยาน ความเกะกะระราน และการใช้อิทธิพลมืดทุกวิถีทาง เพื่อให้แผนอันชั่วร้ายบรรลุจุดประสงค์ลงได้ โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายใด ๆ ที่จะเกิดขึ้น

บุคคลผู้เกี่ยวข้องในเหตุการณ์แทบทุกเรื่องพาดพิงไปถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ตลอดจนเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่และขุนนางของพระองค์ ผู้ได้รับพระบัญชาให้ตอบโต้อย่างระมัดระวังด้วยการเจรจาแบบอ่อนน้อมถ่อมตัว เพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะกัน ทั้งซึ่งหน้าและลับหลัง เมืองไทยกำลังเผชิญหน้าอยู่กับนักการทูตผู้โหดเหี้ยมบาปบุญญา ตรัสถึงเรื่องนี้ว่า “เพราะชตาเมืองไทยเป็นอย่างนี้ คนต่างประเทศใครดูเกะกะนักก็มาเป็นกงสุล อย่างนี้มาหลายคนแล้ว”⁽¹⁾

เจ้าชายฝรั่งเศส 3 องค์ นำเรื่องอื้อฉาวของ ม.โอบาเรต์ออกมาเปิดโปง (ภาพจากหนังสือเที่ยวรอบโลก ค.ศ. 1868 ของเคาต์ โบวัวร์)

ไม่ใช่แต่เฉพาะเรือปืนต่างชาติติดอาวุธที่โอบาเรต์สั่งเข้ามาข่มขู่อยู่หน้าพระบรมมหาราชวังเท่านั้น แม้กลางท้องพระโรงที่ถือว่าปลอดภัยที่สุด พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังเป็นพระพักตร์หนีความจงหองของโอบาเรต์อย่างอดกลั้นและเอือมระอา ความตึงเครียดดำเนินต่อไปแรมปีโดยไม่ได้รับการแก้ไข ยิ่งวันก็ยิ่งใกล้จุดระเบิดเข้าไปทุกที

แต่ก่อนที่การบันดลโทษของเหล่าเสนาบดีจะปะทุขึ้น พระสหายชาวอเมริกันของพระเจ้าอยู่หัว คนหนึ่งอดรนทนดูการสบประมาทอย่างได้ใจของทูตฝรั่งเศสไม่ได้อีกต่อไป จึงตัดสินใจใช้สื่อหนังสือพิมพ์ที่มีอยู่ในมือ เป็นเครื่องตอบโต้ปฏิบัติการอันรุนแรงและไร้มนุษยธรรมด้วยการเปิดโปงแฉพฤติกรรมอำพรางของโอบาเรต์ให้ประจักษ์สู่สายตาชาวโลก เป็นเหตุให้สถานการณ์บานปลาย ลงเอยด้วยการตกเป็นผู้รับเคราะห์กรรมเสียเอง แกถูกปรักปรำว่าเป็นคนผิดใน “คดีแพะรับบาป” ที่อื้อฮาที่สุดของกรุงรัตนโกสินทร์ และถูกตั้งข้อหาว่าหมิ่นประมาทโอบาเรต์โดยเจตนา พระสหายผู้นั้นเป็นนายแพทย์วุฒิบัตร์อเมริกัน และเป็นผู้นำของคณะมิชชันนารีต่างประเทศประจำภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ผู้มีนามว่า **ดอกเตอร์แดน บีช บรัดเลย์**

ทูตฝรั่งเศส

ความประพฤติที่ต่ำช้าสามัญ แสดงความเป็นอันธพาลของโอบาเรต์ เริ่มต้นจากการสร้างสถานการณ์ให้เกิดความปั่นป่วนในสังคมไทยเป็นอันดับแรก เขาเป็นต้นคิดการก่อกวนในหมู่คนจีน ซึ่งต่อมากลุลามไปในหมู่คนไทยให้เข้ามาสมัครเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส เพื่ออภิสิทธิ์ในความคุ้มครองพิเศษ การหาเรื่องปรักปรำข้าราชการไทย การใช้อำนาจงสุลบีบบังคับรัฐบาลในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องเสนอให้ถอดถอนอัศรมหาเสนาบดี การตั้งตัวเป็นเอเยนต์ขายสุราโดยพลการ ตลอดจนการยั่วยุหน่วงเหนี่ยวพระราชสาส์น และเครื่องมงคลราชบรรณาการสำคัญของจักรพรรดิฝรั่งเศส เพื่อเป็นหลักประกันในการต่อรองผลประโยชน์

ของตนเป็นใหญ่ เป็นลำดับเหตุการณ์ที่สอดแทรกอยู่เป็นระยะ ๆ ในหน้าประวัติศาสตร์ไทย แต่ค่อนข้างจะตกหล่น เพราะเรื่องไม่ติดต่อกันเท่าที่ควร

ภาพรวมทั้งหมดกลับไปปรากฏเชื่อมโยงกันอยู่ในหนังสือพิมพ์บางกอกกรีคอร์เดอร์ของหมอบรัดเลย์ เนื้อหาสาระของเรื่องราวต่าง ๆ ที่รวบรวมออกมาได้ต่อไปนี้เป็นบันไดนำไปสู่การฟ้องร้องดำเนินคดี หมอบรัดเลย์ในเวลาต่อมา และเป็นแรงผลักดันให้ทรงมีพระราชวินิจฉัยส่งราชทูตพิเศษไปกรุงปารีสโดยตรงเพื่อประท้วงและขับไล่โอบาเรต์ให้ออกไปจากแผ่นดินไทย เป็นกรณีศึกษาบทบาทของตัวแทนรัฐบาลต่างประเทศที่จะส่งผลให้เกิดความ “ตื่นตัวทางการเมือง” ในระดับต่าง ๆ ของสังคมไทยที่ชัดเจนที่สุดในรัชกาลนี้

ม. โอบาเรต์ กงสุลฝรั่งเศส สมัยรัชกาลที่ 4 (ภาพจากวารสาร “ข่าวสารอาณานิคม” ของฝรั่งเศส)

สิทธิสภาพนอกอาณาเขต

การแทรกซึมทฤษฎีประหลาดของกงสุลฝรั่งเศสในครั้งแรกที่สุดอุปมาได้กับการชักทาสหนีเจ้าชัก บ่าวหนินาย โอบาเรต์พอใจคบหาสมาคมกับพวกชาวจีนที่ทำมาค้าขายอยู่ในกรุงเทพมหานคร แล้วก็ช่วยเหลือให้คนพวกนั้นได้มีความสะดวกในการซื้อการขายเกี่ยวข้องกับอินโดจีนฝรั่งเศส ชาวจีนจึงพอใจคบหากับชาวฝรั่งเศส โอบาเรต์เห็นท่วงที่ได้การเลยเกลี้ยกล่อมชาวจีนให้ “ขึ้นทะเบียน” เป็นคนในร่มธงฝรั่งเศสเสียเลย

การเป็นคนในร่มธงนี้ดี กล่าวคือเสมือนได้มีเชื้อชาติบังเกิดเป็นฝรั่งเศสด้วย เมื่อเกิดคดีความอย่างไร ขึ้นฝ่ายไทยจับได้ กงสุลฝรั่งเศสก็ออกมารับปกป้องกันไปขึ้นศาลกงสุลของฝรั่งเศส ทำให้มีคนไทยโอนสัญชาติเป็นคนในร่มธงฝรั่งเศสหลายร้อยคนเลยเป็นแพชั้นกันไป ทีนี้พวกที่อยู่ใต้ธงฝรั่งเศสก็มักจะทำเรื่องผิดกฎหมายไทยอยู่เนือง ๆ เช่น ฉ้อโกงและลักเล็กขโมยน้อย เมื่อตำรวจไทยจับได้ก็ไม่อาจจะเอาผิดเพราะไม่สามารถลงโทษจึงต้องปล่อยตัวไป เมื่อกงสุลฝรั่งเศสทำได้กงสุลอื่น ๆ จึงทดลองทำบ้าง แล้วเลยกลายเป็นปัญหา “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” ที่เรื้อรังต่อมาจนถึงในรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิเสธรณนิยมฝรั่งนอกคอกนี้ในทันที ครั้งหนึ่งทรงมีพระราชวินิจฉัยกรณีชาวจีนคนหนึ่งทำความผิดฐานฆ่าคนตาย แต่โอบาเรต์ออกมาปกป้องไว้ความว่า...

“ครั้งนี้อ้างเงินผู้ร้ายปล้นก็เข้าเดินทางกงสุลโอบาเร่ ๆ รับเอาลูกเมียผู้ร้ายไว้ในบ้านแล้วมีหนังสือมาขอโทษ ว่าเป็นคนถือศาสนาเอมเปเรอ ขอให้ผู้ร้ายไปอยู่บ้านอย่าให้จับ และขอให้ตั้งกฎหมายใหม่ว่า คนนับถือศาสนาของเอมเปเรอ ถึงผิดโทษถึงตายอย่าให้ฆ่าเสียให้เนรเทศไปเสียจากบ้านเมือง ข้าฯ เห็นว่าควรตอบแต่ว่า การก็คงสุดแต่ความในหนังสือสัญญา ว่าแต่เท่านี้ดีแล้ว อย่าว่ามากไป ข้าฯ รู้เท่าแล้วไม่โง่งมหลงไหล เป็นที่พึ่งแก่ผู้ร้ายที่กระทำผิด ข้าฯ ไม่ยอมเลยจริง ๆ” ⁽¹⁾

แต่ก็ไม่ทรงสามารถขัดขวางอย่างไรได้ หมอบรัดเลย์ผู้เกาะติดสถานการณ์มาตลอดตรนทอนอยู่ไม่ไหว แม้ว่าจะเป็ฝรั่งเศสด้วยกันก็ตามที แกเลยเขียนเตือนลงในหนังสือพิมพ์ของแก ปีที่ 2 ฉบับที่ 5 ประจำวันที่ 29 เมษายน 2408 ว่า...

“การทิ้งธง ไปอาศรัยธงอื่น”

เรื่องที่อยู่ข้างท้ายนี้ คัดจากหนังสืออินตะเนชั่นนัลลอปเปียบเป็นคำไทยว่า กฎหมายที่อยู่ในระหว่างเมืองต่อเมือง เพราะจะให้คนทั้งที่อาศรัยร่มธงไทย ได้พิจารณาด้วย “ได้ยินข่าวว่าคนทั้งหลายเป็นชาวสยาม เข้ารีตเป็นพวกบาทหลวงฝรั่งเศส เข้าใจว่าไม่ได้อยู่ในร่มธงสยามแล้ว เพราะบาทหลวงฝรั่งเศสได้รับไว้เป็นลูกศิษย์ ได้เข้าอยู่ในร่มธงฝรั่งเศสแล้ว คนพวกนั้นมักถือว่าตัวเป็นชาวฝรั่งเศส ไม่ควรที่จะต้องเสียภาษี เมื่อเจ้าภาษีจะเก็บภาษีแก่คนพวกนี้ ๆ ก็ขัดขวางเนือง ๆ ลงที่ก็เอาธงฝรั่งเศสปักไว้ที่ท้ายเรือ ผู้ที่ประพฤติเช่นนี้ ถ้าถูกลงโทษโดยปัญญาลักนิดหน้อยก็จะเห็นว่าทำเช่นนี้ไม่ดีทีเดียว ดูเหมือนจะให้บ้านเมืองแยกย้ายเป็น

หลายฝ่าย คือพวกที่ถือศาสนาฝรั่งเศส ก็จะถือตัวว่าเป็นฝรั่งเศส คนที่เข้ารีตเป็นโปรเตสแตนต์ ก็จะเข้าใจว่าเป็นอังกฤษบ้างเป็นอเมริกันบ้างตามครุ”

นอกจากจะเขียนบทความเตือนคนไทยและพวกกงสุลฝรั่งเศสทั้งปวงแล้ว หมอบรัดเลย์ยังกล่าวเป็นเชิงสัปยอกโอบาเรต์ด้วยว่า กงสุลฐานันดาศักดิ์ต่ำกว่าทูตนัก จงอย่าทำการเกินตัวเลย

สถานกงสุลฝรั่งเศสริมแม่น้ำเจ้าพระยา (ภาพจาก หนังสือพิมพ์ L'illustration)

ดูหมิ่นขุนนางสยาม

ทางฝ่ายโอบาเรต์แทนที่จะกระดากอาย กลับทำการกำเริบเสิบสานต่อไปอีก คือแอบไปทำสัญญาซื้อขายส่วนตัว กับนายอากรสุราซึ่งเป็นคนจีน นับเป็นสิ่งผิดกฎหมาย เพราะเป็นการทำโดยพลการ ที่ถูกที่ควรนั้นควรทำกับรัฐบาลโดยตรง ถึงจะสั่งเข้ามาขายเองก็ต้องให้รัฐบาลรับรู้ โดยผ่านทางเจ้าภาษีใหญ่ แต่กงสุลกลับทำผิดธรรมเนียมเสียเองเที่ยวได้ทำสัญญาตามอำเภอใจ มิได้เคารพบ้านเมืองและกฎหมายไทยแม้แต่น้อย

ผู้ที่เดือดร้อนกว่าใครคือ เจ้าพระยาศรีสุรียงวงศ์ ซึ่งรับผิดชอบอยู่โดยตรง โอบาเรต์ก็ได้เชื่อฟังถึงกับเป็นเรื่องทะเลาะกันข้างจระเข้มแรง แหม่มแอนนาซึ่งเข้านอกออกในราชสำนักอยู่เป็นผู้หนึ่งที่อยู่เรื่องนี้โดยละเอียด และได้นำเรื่องสัญญาเถื่อนนี้มาเล่าให้หมอบรัดเลย์ฟังอีกทีหนึ่ง(2) พอบรัดเลย์รู้ลักษณะขนาดนั้นก็เขียนเรื่องลงในหนังสือพิมพ์ให้สาธารณชนได้เห็นความทุจริตของกงสุลฝรั่งเศส ทำให้อื้ออึงขึ้นทั้งไทยและต่างประเทศ

โอบาเรต์มีความโกรธยิ่งนัก จัดแจงต่อว่าเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์พูดจาทำทนายโห้งตามสันดาน แต่ท่านเจ้าคุณก็มีได้มีความเกรงกลัว หมอบรัดเลย์แกล้งขำเป็นเชิงวิเคราะห้ไปว่า “ท่านกงสุลฝรั่งเศสนั้นไม่พอใจเพราะเหตุที่ข้าพเจ้าได้หนังสือเรื่องความกงสุลกับหลวงบริบูรณ์สุรากร สัญญากันนั้นที่ใจความว่า จะให้กงสุลเป็นพนักงานในการขายเหล้าฝรั่งเศส... ถ้าแมนสุราเมืองนอกเป็นของต้องห้ามแต่เดิม ครั้นมาภายหลังยอมให้ฝรั่งเศสเอามาขาย ก็จะต้องยอมเมืองอังกฤษแลเมืองอื่น ๆ ทั้งปวงที่เป็นไมตรีกันนั้นขายได้ด้วยมีผลประโยชน์เสมอกัน จะไม่ต้องทำสัญญากับหลวงบริบูรณ์สุรากรเลย หนังสือสัญญานั้นดูผิดประหลาดนัก ดูเหมือนการเด็ก ๆ ทำเล่น”⁽⁴⁾

ในเวลาไล่เลี่ยกันก็เกิดเรื่องโอบาเรต์ ไม่พอใจข้าราชการไทยผู้หนึ่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้งให้ดูแลพวกบ้านญวน และต้องการให้ปลดออกไปเสีย “ฝ่ายกงสุลฝรั่งเศสมีความปรารถนาจะใคร่ให้ถอดพระยาวิเสศออกเสียจากที่ จะให้ตั้งมงเซียมามาซที่เป็นนายทหารหลวงให้ได้ที่พระยาวิเสศแทน จึงมีหนังสือฝากไปถวายเป็นใจความว่า ซึ่งพระยาวิเสศนั้นเป็นคนไม่ดี ได้เป็นเสี้ยนหนามในศาสนาบาดหลวงนัก หากควรจะให้คงอยู่ในที่พระยาวิเสศไม่ ถ้าได้โปรดตั้งมงเซียมามาซขึ้นแทนที่พระยาวิเสศแล้ว เอมปิรอร์เจ้าเมืองฝรั่งเศสก็จะดีพระทัยมาก ด้วยโอบาเร่ปรารถนาจะให้ตั้งเสียก่อนเมื่อจะทูลลาไปยังเมืองปารีส...

แต่ข้าพเจ้าได้ยินข่าวที่ควรจะเชื่อว่า ในหลวงพพระทัยจะให้พวกญวนนั้น คัดเลือกเอาขุนนางคนหนึ่งในภาษาของเขาตามที่ชอบใจ แล้วจะได้ตั้งคนนั้นขึ้นเป็นพระยาวิเสศตามชอบใจเขา แต่ที่จะตั้งผู้ใด ๆ ที่มีใช้ชาวเมืองไทยขึ้นเป็นพระยาแทนไม่ได้เลย”

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้กราบทูลขอร้องโทษให้กับเจ้าจอมมารดาอ่อนกลิ่น

ความเรื่องพระยาวิเสศนี้เป็นเรื่องใหญ่ หลังจากนั้นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้ส่งหม่อมราโชทัยไปชี้แจงเรื่องนี้คนในกรุงเทพฯ ตกตะลึงกับข่าวหม่อมราโชทัยถูกทำร้ายร่างกายที่สถานกงสุล ต้นข่าวมาจากบางกอกเรียลไทม์เตอร์เช่นเคย

“แลมีข่าวลือกันว่า ในหลวงประสงค์จะให้กงสุลฝรั่งเศสเข้าใจให้ถูกต้องในความนั้น จึงใช้หม่อมราโชทัยไปหากงสุลฝรั่งเศส เพื่อจะสำแดงความตามที่ท่านได้เห็นได้เข้าใจ ครั้นหม่อมราโชทัยไปถึงแล้ว ก็สำแดงความได้หน่อยหนึ่ง กงสุลฟังก็ไม่ชอบ จึงลุกขึ้นจับเอาผมหม่อมราโชทัยได้แล้วลากตัวออกไปนอกเรือน แล้วก็ถือเอาว่าไปเสียเถิด แล้วกงสุลหยิบเอาพานหมากทิ้งลงไปจากบันได”⁽⁵⁾

ดูหมิ่นต่อหน้าพระพักตร์

โอบาเรต์กลับเข้าไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์เกล้าว่าโทษเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์และขอให้ถอดท่านจากตำแหน่งเสีย เมื่อได้โอกาสจึงวกเข้ามากล่าวว่าท่านไม่ควรอยู่เป็นประธานเรื่องเมืองเขมรอีกด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่ากงสุลฝรั่งเศสใช้กิริยาก้าวร้าวสามหาญ เลยไม่รับสั่งแต่ประการใดเสด็จขึ้นเสวย โอบาเรต์เลยเกิดบ้ำพลุ่่งพลา่นอยู่คนเดียวด้วยไม่รู้จะทำประการใด

บริดเลย์ได้ช่องเล่นงานโอบาเรต์อีก ยืนยันเรื่องนี้ในหนังสือพิมพ์ของเขาว่า “มงเซียวอบาเร่ในวันที่เฝ้าหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์นั้น กงสุลหยิบหนังสือฉบับหนึ่งจากกะเป่าเสื้อถวายเป็นของขวัญ แล้วพูดหยาบคายว่า เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ต่าง ๆ เป็นเนื้อความว่าเมื่อเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ยังได้โปรดตั้งอยู่ที่ของท่าน เมืองฝรั่งเศสกับเมืองสยามจะอยู่เป็นสุขกันมิได้ ต้องบังคับให้ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ถ่อมตัวลง ถ้าไม่เช่นนั้นจะเกิดความน่ากลัวนัก มีคนบอกว่า มงเซียวอบาเร่เองอาจว่า ถ้าในหลวงจะโปรดมงเซียวอบาเร่ ๆ จะบอกชื่อคนที่สมควรจะยกขึ้นแทน”⁽⁶⁾

แต่เรื่องที่กระทบกระเทือนน้ำพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สุด คือการที่โอบาเรต์กล้าทำทลายพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน

โรงพิมพ์หมอบริดเลย์ ตั้งอยู่ที่ปากคลองบางหลวง หรือบางกอกใหญ่

แอบซุกของขวัญ

เคาต์โบว์และคณะเจ้าชายฝรั่งเศสถูกเชื้อเชิญให้ไปเยี่ยมที่สถานกงสุลฝรั่งเศสริมแม่น้ำเจ้าพระยา ท่านเคาต์เล่าว่า เป็นความคิดของโอบาเรต์เองที่จะยึดพระราชสาส์นและของขวัญจากนโปเลียนที่ 3 ไว้ก่อนเป็นประกันในระหว่างการต่อรองเรื่องเมืองเขมร(3) หมอบรัดเลย์แจ้งข่าวว่าพระราชสาส์น และของขวัญเป็นกระป๋อง 2 องค์กรมาถึงกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปีชกาล (พ.ศ. 2409) แต่ทรงมีพระราชดำรัสยืนยันว่า โอบาเรต์นำเข้ามาถวายจริงในปีเถาะ (พ.ศ. 2410) ซึ่งเป็นปีถัดมา “กงสุลโอบาเรต์ได้อากระบี่มีดเหน็บบรรณาการกรุงฝรั่งเศส มามอบให้ข้าฯ แลลูกชายจุฬาลงกรณ์บุตรของข้าฯ แล้วแต่วันจันทร์เดือน 8 แรม 6 ค่ำ รวมเวลาที่กระป๋อง นโปเลียนถูกหน่วงเหนี่ยวยึดครองไว้ที่สถานกงสุลนานถึง 1 ปีเต็ม!”⁽²⁾

ความเรื่องถอดถอนเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ทำให้ชนวนระเบิดถูกจุดขึ้น โอบาเรต์ยื่นเรื่องฟ้องบรัดเลย์ฐานหมิ่นประมาทและจะเรียกค่าเสียหายเป็นการใหญ่ เขายื่นคำฟ้องต่อมิสเตอร์ฮูดกงสุลอเมริกัน ในวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2409 มีข้อกล่าวหาว่า บรัดเลย์ตีพิมพ์โฆษณาหมิ่นประมาทตนโดยกล่าวว่าตนขอให้รัฐบาลไทยเอาเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ออกจากอัครมหาเสนาบดี ซึ่งความจริงตนมิได้ทำดั่งนั้นเลย บรัดเลย์บังอาจใส่ความให้ได้รับความอับอาย ต่อสาธารณชน ทำให้คนทั้งหลายเกลียดชังตน จึงขอค่าทำขวัญจากบรัดเลย์ 1,500 เหรียญ

หมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley)

ตั้งแต่นั้นมา บรัดเลย์ก็บังเกิดความเศร้าหมองในใจ เพราะตามที่จริงแล้วเรื่องความที่กงสุลฟ้องร้องแกนี้ หากจะนำสืบพยานกันจริงจึงโอบาเรต์ย่อมไม่มีช่องทางเอาชนะแก่ได้เลยเป็นอันขาด แต่ที่นี้มาจนใจอยู่ในข้อที่ว่า ไม่อาจอ้างพยานที่รู้เห็นเรื่องราวมาเบิกความได้ เพราะหากอ้างก็ต้องอ้างขึ้นไปถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และขุนนางผู้ใหญ่ที่เฝ้าอยู่ใกล้ชิดในวันที่โอบาเรต์อหังการวุ่นวายอยู่ในที่ชุมนุมนั้น จะทำให้เดือดร้อนถึงคณะรัฐบาลสยามทั้งชุด แล้วพวกฝรั่งเศสเองก็จ้องจับผิดราชสำนักสยามอยู่ทุกฝีก้าว ลงท้ายจะกลายเป็นว่าหมอบรัดเลย์เป็นผู้ทำลายเมืองไทยไปเสียคือเป็นตัวการใหญ่ซุกซกเข้าบ้าน⁽²⁾

แกจึงตัดสินใจยอมรับข้อกล่าวหาเสียเองทั้งหมด และไม่โยนความผิดให้ใครเลยแม้แต่น้อย ด้วยความรักเมืองไทย

ฟ้องหมอบรัดเลย์

นอกจากเหตุผลที่น่าเลื่อมใสข้างต้นแล้ว แก่ก็เห็นใจกงสุลอเมริกันอยู่ในฐานะลำบาก ไหนจะต้องเอาใจกงสุลฝรั่งเศส และประเทศฝรั่งเศส เพื่อรักษาน้ำใจไมตรีไว้

อีกประการหนึ่ง ตกมาระยะนี้หนังสือพิมพ์ของแกเริ่มได้รับความนิยมมาก เพราะเสนอข่าวที่ไม่มีเรื่องซ่อนเร้นปิดบัง แล้วยังมีข่าวสารจากเมืองนอกที่กล่าวถึงเมืองไทยมากมายจนเป็นตาบสองคม ทำให้มีทั้งผู้อ่านที่พอใจและตระหนกตกใจในการเสนอข่าวไปพร้อม ๆ กัน เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ที่ชอบพอกันกับแก จึงขอให้เพลามีชื่อเสียงบ้าง ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าหมอบรัดเลย์หวังดีต่อเมืองไทย แต่ในเวลานั้นความประสงค์ที่อยู่ข้างจะกลายเป็นยุแหย่ไป ฝ่ายตรงข้ามจะมองว่ารัฐบาลสยามให้ทุนรอนอุดหนุนแกอยู่ แล้วจะพาลหาเหตุอีกจนได้ แต่แกก็อดไม่ได้ที่จะป่าวประกาศว่ายังภูมิใจที่มีผู้หลักผู้ใหญ่ฝ่ายบ้านเมือง เห็นอกเห็นใจอยู่บ้าง และไม่ได้ทอดทิ้งวีรกรรมของแกเสียเลยทีเดียว

“อนึ่งมีคนใหญ่ในกรุงเทพฯ ได้ชื่อเสียงว่าเป็นคนดีเป็นขุนนางฝ่ายกรมท่า มาเยี่ยมข้าพเจ้าผู้เป็นเอ็ดิเตอร์ ข้าพเจ้าถามว่าควรจะทำอย่างไร จึงจะให้จดหมายฝ่ายไทยมีประโยชน์มากขึ้นแก่บ้านเมืองเล่า ท่านก็ตอบโดยเร็วว่า อย่าเกรงใจผู้ใด แต่บันดาความร้ายที่ให้เห็นได้รู้ให้ออกปรากฏ อย่างกลัว และการดีทั้งปวงที่ควร จะสรรเสริญให้สรรเสริญตามความจริง”⁽⁷⁾

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม แก่มาคิดปลงตกเอาว่าไหน ๆ เรื่องคดีความนี้ก็ต้องแพ้กงสุลฝรั่งเศสอยู่วันยังค่ำ เพราะไม่อาจนำประจักษ์พยานมาสู้ได้ นั้นเหตุผลหนึ่ง อีกเหตุผลหนึ่งตั้งแต่ออกหนังสือพิมพ์มา แก่ก็ขาดทุนอยู่เป็นนิจ มิใช่จะมีกำไรทำไปก็ด้วยใจรัก หมายถึงวางรากฐานการหนังสือพิมพ์ให้มั่นคงในประเทศนี้ ครั้นขึ้นออกหนังสือพิมพ์ต่อไปก็ต้องลงทุนขอขมาลาโทษกงสุลฝรั่งเศสอีกเป็นแน่ ซึ่งแก่ทำไม่ได้ เพราะแก่แพ้ความนั้น ด้วยเหตุผลและอำนาจเป็องบน ไม่ได้แพ้ที่เป็นคนผิด

17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2409 ศาลพิเศษ ณ กงสุลอเมริกัน อ่านคำพิพากษาให้หมอบรัดเลย์จำเลยเป็นผู้แพ้ความ ด้วยเหตุที่ว่าไม่มีพยานที่รู้เห็นจริง ๆ มานำสู้ และศาลยังตัดสินต่อไปว่า ค่าทำขวัญถึง 1,500 เหรียญนั้นมากเกินไปเพราะ...

“ปลัดเลทำไปโดยเชื่อว่าเป็นจริงหนึ่ง ปลัดเลเป็นคนซราและยากจนหนึ่ง อีกประการหนึ่งปลัดเลเป็นผู้ที่ได้ทำคุณแก่บ้านเมืองนัก ขอตัดสินให้ปลัดเลทำขวัญกงสุลฝรั่งเศส แต่เพียง 100 เหรียญเท่านั้น”⁽²⁾

ในเดือนนั้นเอง บางกอกกรีตอร์เตอร์ออกมาถึงฉบับที่ 24 ปีที่ 2 หมอบรัดเลย์ก็เลยเลิกทำหนังสือพิมพ์ประวัติศาสตร์นั้นตลอดไป⁽²⁾

๑หนังสือจดหมายเหตุ

THE BANGKOK RECORDER.

V.O.11 เล่ม ๑ บางกอกเดือนหกขึ้นเจ็ดค่ำจุลศักราช ๑๒๒๖๖ March 1st 1865. ศรีสักราช ๑๙๖๕ ปี ๑ No. 1.

หนังสือ ทลวง

๑ ชื่อ วัด, ชื่อ บ้าน, ชื่อ เมือง, ที่มีอยู่ในแผ่นดินไทย. บางแห่งก็เป็นคำไทยแท้, บางแห่งก็เป็นคำสังสกฤตแท้, บางแห่งก็เป็นคำเขมร. ก็คำราษฎรเรียกทั่วไปนั้น, มักยกคำมาก, แต่สั้น ๆ ง่าย ๆ. แต่ในราชการคือนั่งชื่อ ท้อง บั๊กใบ ทวามักเรียกยาว ๆ. แลเป็นคำสังสกฤตไทยมาก. ถึงคำสังสกฤตก็เรียกเต็ม. ฝ่ายราษฎรแม้เป็นคำสังสกฤต, ก็เรียกสั้น ๆ ไป. จะ

๑ เมืองหนึ่งมีชื่อสองอย่าง สามอย่าง, ฤๅจักหนึ่งมีชื่อสองอย่าง สามอย่าง, ตามคำหลวงแลคำราษฎร, แลคำเก่าคำใหม่, เมืองที่เป็นเมืองหลวงเมืองไทย บั๊กนี้, แต่เดิมเป็นหัวเมืองชื่อ ธนบุรี, เป็นภาษาสังสกฤต. เขียนตามครูที่เขาแปลงสังสกฤตเป็นหนังสือโรม ดังนี้. Dhanapuri. จะเขียนอย่างไทยอ่านไม่ได้. แต่คำนี้ใช้ในหนังสือราชการ, แต่คำตลาดเรียกเมือง บางกอกทั้งนี้, ฤๅตามคำเรียกสั้น ๆ, ว่าเมือง ธน, บั๊กก็เมือง ธน. ก็เมือง ธน นั้น. ตามราชการเรียกว่า ธนบุรี, เขียนเป็นสังสกฤตอย่างที่ครูเขาแปลงเป็นหนังสือโรม, เขาเขียน ดังนี้, Nandapuri. แต่ในหนังสือยาวเขียน ศรีมหาสมุทร ท่อท้ายเข้าทั้งสองเมือง. ศรีมหาสมุทรเขียนตามสังสกฤต, ตามครูที่เขาแปลงเป็นหนังสือโรม, เขาเขียน ดังนี้, Sri Maha Samudra. แต่คำคนทั้งบ้านทั้งเมือง, เมืองนั้นก็เรียกว่า ตลาดขวัญ, เมือง ธน ก็เรียกว่า บางกอก. ท่อขี้ขี้ขี้ขี้ขี้ขี้ขี้, จึงเรียกว่าเมือง ธน เมือง ธน. ที่เรียกเต็ม, เขียนเต็ม. คำสังสกฤตอย่างว่านี้, มีแต่คำกราบทูลในหลวงอย่างหนึ่ง, เขียนในท้องบักใบ ทวอย่างหนึ่ง, คำเรียกไม่ใคร่มี. จะ

๑ ก็ที่เรียก บางกอก นั้น, คือแต่เดิมลำน้ำใหญ่, แต่วังน้ำลง มา จนถึง วัง กรมหลวงวงษา ไม่มี, เป็นแผ่นดิน. แม้

น้ำเข้าไป ตรงหน้าวังน้ำ, แล้วยังเลี้ยวลง วัดชีเหลก คลองชั้น, แล้วยังเลี้ยวมา ถึง บ่อวัง กรมหลวงวงษา. เว้นกระเบื้องเรือแจวมาแต่หน้า, ถึง วัง กรมหลวงวงษา, ทางแต่เข้า ขนเขน, เวลาเข้าทุ่ง เข้าอยู่หน้าวังน้ำ ล้อมมือไต่ไว้, ล่องเรือมาถึงหน้าวัง กรมหลวงวงษา, จะทุ่งเข้าเขนกิน, นึกได้ว่า ล้อมมือไว้, ขอกเรือเข้ากิน ขกไป, เขา ม่อ มาทุ่ง เข้าเขนกินทันที. ที่ริม บ่อวัง กรมหลวงวงษานี้, มีคลองหนึ่ง ปากคลองเข้า ไปข้างเหนือ, แล้วยก กว๊าย ไปใน สวน วน เวียน อยู่, แล้วยกลาย คลอง ไป ทะลุ ออก ที่หน้า วัง หล้า. ก็ ปาก คลอง ข้างล่าง นั้น ชื่อ บางกอกใหญ่, ข้าง บน ชื่อ บางกอกน้อย. บาง นั้นแปลว่า คลอง, คลอง บน กับ คลอง ข้าง เรียก บางกอก เหมือนกัน. ถ้าจะเปรียบเทียบนี้, เหมือนกับ ปาก ลัก แล บางกวย, ปาก ลัก ก็เรียกว่า ปาก ลัก บน, ปาก ลัก ข้าง. ที่ บางกวย นั้น ปาก ที่ ออก แม่น้ำใหญ่เรียก บางกวย นอก, ปาก ที่ ออก แม่น้ำ น้อย เรียก บางกวยใน. ถึง ปาก เปรก ก็เหมือนกัน นั้น คั้น ไก, บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ก็เป็นเช่นนั้น. แต่ลำแม่น้ำ นั้น อ้อมไป. จะ

๑ ก็เมื่อแผ่นดิน พระนเรศวรมหาราช, โปรดให้ขุด บางกอกใหญ่ บาง กอกน้อย, ให้ทะลุถึงกัน เป็นแม่น้ำ, แล้วยังสร้าง เมือง ตรีภยา ที่ ขุด ลัก, เหมือนอย่าง แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, สร้างเมือง นคร เขื่อนขันธ์, เขียนเป็นสังสกฤตแต่ Nagar. แต่เขื่อนขันธ์นั้น เป็นคำไทย, จะเขียนเป็นคำไทยก็ได้. ที่เคียวนี้เรียกว่า เมือง ปากลักนี้.

๑ ครั้นสร้างเมืองลงที่ บางกอก ขุด ลัก แล้วนั้น, ตั้งชื่อว่าเมือง ธนบุรี. การที่ขุดอย่างนี้ ถึงไหนกว่า สามร้อยปีมาแล้ว ก็เห็นจริง ออก, ด้วยลำน้ำก็ยังมีแคบกว่า ข้างบนข้างล่างไม่ใช้ ฤๅ, กว้างเพียงสี่เส้น เสกไม่ถึงห้าเส้น. ครั้นทาง ลัก มีขี้ดินแล้ว, น้ำลงเลี้ยวทาง ลัก, แม่น้ำเก่า ก็แห้งไป

บางกอกกรือคอดเดอ หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของไทย

ขับออกจากสยาม

เมษายน พ.ศ. 2410 คณะทูตไทยชุดพิเศษเดินทางถึงกรุงปารีส พระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ได้เข้าเฝ้าฯ ไปเยี่ยมที่ 3 ทันทน์ พร้อมกับกราบบังคมทูลฎีกาให้ถอดถอนกงสุลโอบาเรต์ออกจากตำแหน่ง คำร้องขอทำให้องค์จักรพรรดิได้ทรงสดับด้วยพระองค์เองถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมา ในขณะที่คณะทูตไทยเข้าเฝ้าฯ นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภว่า...

“การถวายสาส์นได้ดังนี้ ข้าพเจ้าก็เปนสบายใจอยู่แล้ว การจะได้ตั้งประสงค์ฤๅไม่ได้ตั้งประสงค์ ก็สุดแต่ปัญญาเอมเปรอ ถ้าเอมเปรอจะว่าผิด ๆ ไปไกล ๆ ไป ข้าพเจ้าเข้าใจว่าความอายไม่ตกอยู่แก่ข้าพเจ้า จะต้องแก้อยู่แก่เอมเปรอเอง เพราะเมืองเราเปนเมืองน้อยจะรู้ที่ทำอะไร แต่การที่ทูตไปว่ากระไรก็เชิงแซ่มีฉาวแล้ว ใคร ๆ เขาก็รู้ ดูที่ความคิดเดิมของมินิสเตอร์จะทำตามกงสุลโอบาเรต์ยุงว่าอย่าให้รับทูตสยาม เพราะไปผิดธรรมเนียม ไม่ได้บอกล่วงหน้าไปขออย่าให้รับ ให้ทำเฉยเสีย ก็ความคิดนี้เป็นลู่ไกล ๆ นอกเรื่องจะถูกนิทานมากเข้าจึงกลับใจรับ

ฝ่ายท่านผู้ใหญ่ที่กรุงเทพฯ ท่านวิตกนัก ว่าถึงรับทูตแล้วความก็คงจะไม่จบ กรุงฝรั่งเศสจะให้ผู้รับสั่งเข้าเจรจาความ เมื่อนั้นกงสุลโอบาเรต์จะเข้าไปทำยถือทางทำวุ่นไป แต่ข่าวกับต้นคานีเยลวินเซอร์ บอกมาว่าได้ยื่นฝรั่งเศสพูดกันว่า คอเวอนแมนฝรั่งเศสจะมาเรียกตัวกงสุลโอบาเรต์ให้กลับไปก่อนสิ้นเดือนออกัสต์ เพราะเขารู้ว่ากงสุลโอบาเรต์มาทำการเกินเขาสั่งมา”⁽¹⁾

วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2410 หม่อมแอนนา เลียวโนเวนส์ ครูสอนหนังสือประจำราชสำนักออกจากกรุงเทพเดินทางกลับสู่อังกฤษ วันที่ 29 เดือนเดียวกัน ม.โอบาเรต์ กงสุลฝรั่งเศสถูกเรียกตัวกลับไปฝรั่งเศส พอไปถึงปารีสได้ไม่นานก็เลยเป็นบ้า และเสียชีวิตในโรงพยาบาลบ้านนั่นเอง⁽¹⁾

วันที่ 31 กรกฎาคม หม่อมราโชทัย คนชอบพอกับหมอบรัดเลย์ถึงแก่อนิจกรรมลงอย่างกะทันหัน ในวันที่ 24 พฤศจิกายน ปีนั้น ไทยกับฝรั่งเศสได้ทำสัญญาเรื่องสุรา จึงได้ยุติข้อพิพาทอันเป็นเหตุที่ทุ่มเกลียดกันมานาน

เอกสารอ้างอิง :

- (1) มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระราชหัตถเลขาในพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ. 2520
- (2) นายหนวย, **หมอบรัดเลย์ กับ กรุงสยาม** รัชดารมภ์การพิมพ์. พระนคร. 2508
- (3) LE COMTE DE BEAUVOIR, **VOYAGE AUTOUR DU MONDE**. PARIS. 1868
- (4) BANGKOK RECORDER ฉบับพิมพ์ 15 MAY 1866
- (5) BANGKOK RECORDER ฉบับพิมพ์ 15 SEPT 1866

(6) BANGKOK RECORDER ฉบับพิมพ์ 20 JAN 1867

(7) BANGKOK RECORDER ฉบับพิมพ์ 27 JUNE 1867

หมายเหตุ บทความในนิตยสารชื่อ “คดีแพะรับบาป” ในรัชกาลที่ 4 เหตุเหตุฝรั่งอุบาทว์สยบประมาทไทย
เผยแพร่ในระบบออนไลน์ครั้งแรกเมื่อ 17 กันยายน 2562

ไกรฤกษ์ นานา (2547) “คดีแพะรับบาป” เหตุเหตุฝรั่งเสสสยบประมาท-คูหมื่นสยามต่อหน้าพระพักตร์ ร.4”

ศิลปวัฒนธรรม (กรกฎาคม) [ออนไลน์] เข้าถึงข้อมูล วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2563 จาก
https://www.silpa-mag.com/history/article_38875